

ОДЛУЧИВАЊЕ ЛИЧНИМ ИЗЈАШЊАВАЊЕМ КАО ОБЛИК ОСТВАРИВАЊА САМОУПРАВЉАЊА РАДНИКА У УДРУЖЕНОМ РАДУ

Самоуправљање као историјски нови систем друштвених односа, а тиме и као основа целокупног друштвено-политичког система, који се успоставља као систем социјалистичке демократије, — представља са друштвеном својином средстава за производњу, једну од најбитнијих константи социјалистичког развика Југославије већ близу три деценије. Развој самоуправљања од самог увођења па до данашњег дана, одвијао се у знаку непрестаног тражења нових облика помоћу којих ће се обезбедити што непосредније учешће радних људи у одлучивању како о непосредним тактичким и о трајним, историјским интересима социјалистичког друштва.

У складу са основним поставкама научног социјализма, по којима опредељење за социјалистичко самоуправљање означава као крајњи циљ укидање класног друштва претварањем свих радника у носиоце власништва над средствима за производњу, као и управљање условима и резултатима свога рада, — сваки југословенски устав представљао је корак даље у развоју самоуправних облика социјалистичких друштвених односа, а тиме и самоуправне демократије. У том смислу уставни су означавали вредне доприносе развоју и јачању улоге социјалистичког устава и уставности.

Најкрупније и најдалекосежније промене у самоуправном систему изразили су, несумњиво, уставни амандмани из 1971. године, а потом Устав од 1974. године, који је означио комплексну реформу уставног система у целини. Учвршћивање класне и демократске суштине друштвено-економског и политичког система, представља основни циљ и најбитније обележје ових промена. У настојању да се путем снажне улоге радника у управљању и располагању радом и друштвеним капиталом обезбеде и остваре услови за учвршћивање укупног друштвено-политичког положаја радничке класе, а тиме и самог система социјалистичког самоуправљања, — наведени документи поред традиционалних, увели су и низ нових форми за постизање одлучујуће позиције радничке класе и радних људи.

Устав СФРЈ је доследан у темељном опредељењу да у конституисању друштвено-политичког система пође од човека и да управо целокупан систем заснује и изгради на одлучујућој позицији радничке класе и свих радних људи. Социјалистичко друштво уређење, према Уставу, заснива се на друштвено-економском положају радног човека, који му обезбеђује да,

радећи средствима у друштвеној својини и одлучујући непосредно и равноправно са другим радним људима у удруженом раду о свим пословима друштвене репродукције у условима и односима међусобне зависности, одговорности и солидарности, остварује свој лични материјални и морални интерес и право да се користи резултатима свога рада¹). У складу с тим, у неприкосновене основе положаја и улоге човека уграђује се, између осталог, и право на самоуправљање, као неприкосновено и неотуђиво право

Устав на тај начин целокупну организацију друштва враћа своје изиходишту — радном човеку, институционализујући самоуправљање као универзални принцип и комплексни друштвени систем у коме се решава проблем отуђења човека. Социјалистичко самоуправљање се успоставља и изграђује Уставом као систем који ствара услове да слобода човека постаје све више слобода ствараоца са све већим правима и могућностима да слободно располаже средствима, условима и резултатима свога рада, а тиме и са све непосреднијим утицајем у свим подручјима друштвеног живота²).

Поставка по којој су „радничка класа и сви радни људи носиоци власти и управљања другим друштвеним пословима”, представља најсажетији израз суштине саамоуправљања и самоуправне социјалистичке демократије као посебног облика диктатуре пролетеријата³). На њеним основама изграђена је веома сложена структура како принципа и премиса, тако и институција и форми помоћу којих се сва поставка обезбеђује и реализује.

Следећа битна карактеристика опредељења нашег Устава у односу на друштвено-политички систем, огледа се у схватању самоуправљања као јединственог процеса који се изграђује и развија од базе друштва, од „микроорганизама” до „глобалног друштва”. Под самоуправљањем се подразумева универзални друштвени принцип који истовремено прожима и политичку и друштвено-економску сферу, и који се успоставља како у основним радним и друштвено-политичким ћелијама, тако и у глобалном друштву. Целокупан систем социјалистичког самоуправљања изграђује се полазећи од базе друштва, са микроплана, из кога потом произлазе сва глобална решења. На тај начин превазилази се и дилема која је присутна у многим радовима марксиста у погледу пута изградње социјализма, и која се изражава као алтернатива између „микро” и „макросоцијализма”⁴).

Опредељење Устава да у средиште друштвено-политичког система стави радног човека и да обезбеди његову одлучујућу позицију полазећи

1) Овакво основно опредељење Устав СФРЈ од 1974. године јасно је изразио већ у II одељку Основних начела. У овом одељку социјализам се дефинише на основу положаја човека и у односу на човека, подразумевајући ту место и улогу радничке класе. Устав се не задовољава само истицањем глобалних друштвених односа, већ формулише и конкретне основе за положај човека у социјализму, као што су: друштвена својина средстава за производњу, ослобађање рада, право на самоуправљање, демократски политички односи, једнакост права дужности и одговорности људи и низ других тековина и принципа којима се обезбеђује централно место и улога човека.

2) Е. Кардељ: Самоуправљање — једна од законитости у развоју социјализма, Социјализам, 9/1975.

3) Ова поставка истакнута је већ у IV одељку Основних начела Устава, а потврђена у члану 88.

4) О овоме више: др Ј. Борђевић: Политички систем, изд. Привредни преглед, 1977, стр. 404 и.д.

од основних ћелија друштва, па до глобалног система, — дошло је до пуног изражаја у свим његовим, како начелним, тако и конкретним решењима. Већ у Основним начелима истакнута је поставка по којој „самоуправљање радних људи у основним организацијама удруженог рада, месним заједницама, самоуправним интересним заједницама и другим основним самоуправним организацијама и заједницама је основа јединственог система самоуправљања и власти радничке класе и свих радних људи”⁵⁾.

Одлучујућа позиција радних људи гарантована је на исти начин и у истој мери путем низа облика одлучивања изван основних ћелија живота и рада, у оквиру друштвено-политичке заједнице, односно све до „глобалног” друштва.

Делегатски систем представља посебан принцип и механизам који се појављује као облик организовања управљања друштвеним пословима у свим сложеним структурама самоуправног друштва, а, пре свега, у удруженом раду и друштвено-политичкој заједници. У том смислу и сам делегатски систем се може схватити једино ако се стави у функцију остваривања самоуправљања, са којим чини нераздвојну целину.

У утврђивању и разради облика самоуправљања у свим друштвеним срединама у којима радничка класа и радни људи изражавају и задовољавају своје појединачне, заједничке и опште потребе и интересе, — Устав је пошао од организације удруженог рада. Основу оваквог приступа представља чињеница да се управо у тој организацији остварују најбројнији и најзначајнији интереси, као и да одлучивање о њима значи претпоставку за остваривање свих других интереса. Сасвим је сигурно да обезбеђивање одлучујуће позиције у погледу стицања и расподеле дохотка, означава пресудно питање укупног друштвено-економског и политичког положаја радних људи и радничке класе у целини.

У складу са овим, Уставом је обезбеђено да радници у остваривању свога владајућег положаја у удруженом раду и друштву, слободно, непосредно и равноправно, у односима узајамне одговорности и солидарности, управљају својим и укупним друштвеним радом у основној и другим организацијама удруженог рада, као и у другим самоуправним организацијама и заједницама.

У погледу облика остваривања самоуправљања, Устав од 1974. године означава крупан корак напред у односу на ранији, и то не толико по проналажењу нових, колико по начину институционализовања оних облика који су већ били познати.

Ако се пође од непосредне и већ наглашене чињенице да развој уставног и друштвено-политичког система Југославије карактерише стална и доследна тежња да се радничкој класи и радним људима обезбеде што веће и што шире могућности за непосредно учешће у управљању свим друштвеним пословима, сасвим је разумљиво што се у конституисању самоуправљања у основној и другим организацијама удруженог рада полази од зборовра радника, референдума и других облика личног изјашњава-

5) Устав СФРЈ, Основна начела, одељак IV, став 2.

ња. Демократско самоуправно одлучивање о раду и друштвеној репродукцији обезбеђује се пре свега и највише личним изјашњавањем, а затим, делегатским системом. При томе, ова два облика, као што је наглашено, представљају нераздвојну целину, и на тај начин означавају и обезбеђују превазилажење традиционалне антиномије између посредне и непосредне демократије, која карактерише систем буржоаске демократије. Самоуправљање се конституише као јединствен систем доминације радничке класе без посредника и у том смислу оно је непосредно у специфичном облику и када се остварује помоћу делегатског система, као и помоћу облика личног изјашњавања⁶⁾.

Овакав уставни приступ произлази из утврђеног принципа по коме управљање организацијама удруженог рада (као и месним заједницама, самоуправним интересним заједницама и другим самоуправним организацијама и заједницама) и њихова организација морају бити уређени тако да радни људи у сваком делу процеса рада и у сваком делу организације, односно заједнице, одлучују о питањима свога рада и о другим интересима, остварују своја самоуправна права и заједничке интересе и врше контролу над извршавањем одлука и над радом свих органа и служби тих организација и заједница⁷⁾. У остваривању овог темељног принципа различити облици одлучивања личним изјашњавањем добили су примарно место и улога, а основна организација удруженог рада постала је основни облик удруженог рада у коме радници непосредно и равноправно остварују своја друштвено-економска и друга самоуправна права и одлучују о другим питањима свог друштвено-економског положаја.

Устави, како савезни, тако и републички и покрајински, нису се упуштали у ближу разраду организационих облика самоуправљања у организацијама удруженог рада. Одредбе устава у овој области довољно су основне и начелне да би се обезбедило демократско јединство, друштвена целисходност и неопходна ефикасност самоуправљања у овим организацијама, али и да би се отклониле опасности могућих шаблонизираних решења. Организације удруженог рада, као уставна категорија, су веома различите по низу карактеристика, почев од структуре, величине, карактера и врсте делатности, до низа других. Отуда утврђују основна и најважнија начела организације самоуправљања којима се изражава и обезбеђује друштвени и самоуправни карактер у њима, док је разрада и конкретизација самог механизма самоуправљања у појединим областима остављена законима, и што је веома значајно, самоуправним актима ових организација, — актима чији значај и улога све више расту у складу са јачањем самоуправљања.

Основна премиса од које је Устав пошао, састоји се у томе да радници у основној ћелији удруженог рада све више и све стварније непосредно и колективно одлучују. У складу са овим, закони, статuti и други самоуправни акти треба да постану акти који проширују и развијају како подручја, тако и облике самоуправљања.

6) Отуда није случајно што се више не примењује ни термилошка конфронтација непосредно — посредно самоуправљање. Самоуправљање је схваћено као јединствен принцип без обзира на технику остваривања.

7) Члан 91. Устава СФРЈ.

Када се имају у виду претходна разматрања и констатације, сасвим је логично да се истакне да је Закон о удруженом раду акт капиталног значаја за продубљивање и даљи развој самоуправљања у области удруженог рада. Притом, његов значај је двострук. Наиме, он са једне стране конкретизује и продубљује начелна уставна решења, а са друге стране, у низу функционалних и организационих решења, овај акт је унео бројне новине и специфична решења. Обе ове констатације у великој мери се односе како на концепт, тако и на појединачна решења у погледу институционализовања различитих облика одлучивања личним изјашњавањем у организацијама удруженог рада, а посебно у основној организацији удруженог рада. У том погледу може се са правом констатовати не саамо да је Закон означио крупан корак у јачању самоуправљања радника, већ и да представља оригиналан допринос развоју социјалистичке демократије уопште.

Закон предвиђа референдум, збор радника, потписивање, односно давање посебних изјава у писменом облику и друге облике личног изјашњавања, утврђене законом, статутом или самоуправним споразумом, — као најважније облике путем којих радници у основној организацији одлучују о својим неотуђивим правима. Круг ових облика није затворен за самоуправне организације. То значи да оне, у складу са својим потребама и специфичностима, самоуправним актима могу уводити и друге облике личног изјашњавања. То треба да буде и њихов задатак и циљ.

Наша самоуправна пракса познавала је и до сада поменуте облике личног изјашњавања. У њиховој законодавној конкретизацији има, међутим, доста нових и значајних елемената који заслужују да буду посебно истакнути и објашњени.

Прва и најзначајнија новина у развоју нашег правног система у овој области састоји се у предвиђању обавезног референдума за одлучивање о читавом низу питања у основној организацији удруженог рада. Закон о удруженом раду је, наиме, референдум као облик личног изјашњавања, ставио на прво место и формално, а и суштински.

Наиме, полазни став Закона је да су најбитнија питања у остваривању самоуправног положаја радника резервисана за обавезни референдум. Анализом тих питања долази се до непосредног закључка да се референдумом одлучује о основним правцима развоја и уопште егзистенције основне организације удруженог рада, као и о остваривању и обезбеђивању самоуправних права радника. Као таква Закон одређује следећа битна питања: самоуправни споразум о удруживању рада радника у основној организацији; самоуправни споразум о удруживању у радну организацију, сложену организацију и пословну заједницу; промене у организовању основне организације; статут основне организације, радне организације и сложене организације; основе плана основне организације; основи и мерила за расподелу средстава за личне дохотке и за заједничку потрошњу радника; други самоуправни споразуми, када је то законом утврђено; одлуке које се односе на одрицање права на повраћај удружених средстава, односно накнаду за привређивање удруженим средствима, као и друга

питања утврђена самоуправним споразумом и статутом основне организације⁸⁾.

Поред тога, значајно је да Закон пружа могућност радницима да референдумом одлучују и о другим питањима о којима се одлучује личним изјашњавањем ако то одлучи већина радника основне организације.

Опредељење Закона о удруженом раду огледа се очигледно у посебном истицању референдума, при чему треба нагласити да битну новину представља и то што су одлуке које се доносе овим обликом изјашњавања коначне и не подносе се никоме на евентуално накнадно одлучивање. Овако решење резултат је основне оријентације на јачање непосредног одлучивања у односу на оно које се остварује преко представника, па и у односу на делегатски систем као специфичан облик непосредног одлучивања.

Други облици личног изјашњавања нису детаљније разрађени ни у Закону о удруженом раду. Тиме није умањен њихов значај, већ су остављене шире могућности да се у овој области афирмише и обogaђује самоуправно право организација удруженог рада, и да се проналазе и развијају нови облици непосредног самоуправног одлучивања.

Зборови радника представљају значајну институцију уставног система Југославије, која је позната из ранијег периода развоја. Они се појављују са двојаком улогом: као облик преко кога радници дају иницијативе, предлоге и мишљења, усаглашавају ставове у остваривању права рада друштвеним средствима и утврђују смернице за рад делегација и делегата, — а затим, као институција у којој се одлучује, под условима утврђеним законом, самоуправним споразумом и статутом.

Питања о којима се одлучује на зборовима радника нису у Закону као и у Уставу, одређена, већ се то оставља пре свега и највише самоуправним општим актима. Једино ограничење у том погледу састоји се у томе што то не могу бити питања о којима се одлуке доносе на референдуму. Исто тако и остала питања везана за услове и поступак решавања на зборовима радника резервисана су за самоуправно уређивање у основној организацији удруженог рада.

Закон о удруженом раду предвиђа само два решења у погледу начина доношења одлука на збору радника. Најпре, уколико је статутом основне организације предвиђено да радници на збору одлучују о одређеним самоуправним правима, дужностима и одговорностима, а због природе процеса рада или из других разлога не постоји могућност за одржавање јединственог збора радника, изјашњавање се врши на зборовима радника у радним јединицама или другим деловима процеса рада одређеним статутом. Одлуке које се доносе на овај начин сматрају се донетим ако их усвоји већина од укупног броја радника у основној организацији⁹⁾.

У циљу обезбеђивања рационалности и ефикасности у одлучивању предвиђено је и друго решење, по коме радници у радној јединици или другом делу основне организације одређеном статутом, одлучују на збору

8) Ова питања таксативно су одређена чланом 463. Закона о удруженом раду.

9) Члан 470 Закона о удруженом раду.

радника те јединице односно тога дела о одређеним самоуправним правима, дужностима и одговорностима, када радници у појединим деловима процеса рада обављају рад у различитим местима или када то организација рада захтева и када је то утврђено статутом или самоуправним општим актом којим се уређује радни однос.¹⁰⁾

Потписивање, односно давање посебне писмене изјаве у писменом облику, који су као облици личног изјашњавања истакнути у Закону, нису детаљније разрађени, већ је то скоро у целини остављено самоуправним споразумима и статутима, и то како у погледу питања о којима се одлучује путем ових облика, тако и процедуре и других елемената.

О. иаведеним облицима одлучивања нешто више говори Закон у вези са неким другим питањима у уређивању односа у основној организацији удруженог рада. Тако, на пример, писмена изјава радника да је упознат са самоуправним споразумом о удруживању рада, самоуправним општим актом којим се уређује радни однос и другим самоуправним општим актима којима се уређују његова права, обавезе и одговорности, и статутом основне организације, као и да их прихвата, — представља услов за заснивање радног односа. Писмена изјава радника предвиђена је као услов за прихватање самоуправног споразума о удруживању рада затим и као један од основа за престанак радног односа у основној организацији, као и код неких других питања. Међутим, тежиште уређивања како овог, тако и осталих облика личног изјашњавања стављено је на самоуправно уређивање од стране самих радника у удруженом раду.

Са аспекта јачања стварне улоге и значаја одлучивања личним изјашњавањем радника, посебно је интересантна новина коју Закон о удруженом раду предвиђа у погледу обавезе обезбеђивања претходног расправљања о свим питањима о којима се одлуке доносе на овај начин. Пословодни орган основне организације припрема предлог питања о којима се спроводи претходно расправљање са посебним образложењем, а раднички савет сазива збор радника на коме се остварује то расправљање, на бази посебног образложења припремљеног од стране пословодног органа. О организовању претходног расправљања обавештава се синдикат, који има право и да тражи од радничког савета да организује такву расправу о питањима о којима треба да се одлучује, у којој ће радници бити обавештени да би могли компетентно да се опредељују за одређена решења.

Претходна расправа добила је значајно место не само када се ради о питањима о којима се одлучује личним изјашњавањем, већ и о неким питањима о којима одлуке доноси раднички савет. Наиме, о предлогу одлуке о закључивању уговора о кредиту за инвестициона улагања и других уговора и самоуправних споразума којима се прибављају средства у већем обиму за проширење материјалне основе рада или удруживање средстава сопствене акумулације за дугорочнија улагања у својој организацији удруженог рада и другим облицима удруживања тих средстава и

¹⁰⁾ Члан 471. Закона о удруженом раду.

за остваривање других заједничких циљева у раду и заједничком остваривању дохотка уз заједнички ризик, — претходна расправа представља претпоставку и обавезан услов за доношење одлуке у радничком савету. И ово, као и низ других решења, мотивисано је тежњом да се обезбеди одлучујући утицај радника и онда када је доношење одлука поверено самоуправним органима.

Укључивање синдиката у механизам самоуправног одлучивања представља својеврсну полуку и подстицај остваривању основног уставног концепта самоуправне демократије.

На крају, резимирајући основну идеју од које се пошло у овом разматрању, и која се као нит провлачи у целокупној анализи питања, — могло би се рећи следеће: југословенски Устав од 1974., а затим и Закон о удруженом раду од 1976., представљају оригинални и оригинерни допринос развоју социјалистичке самоуправне демократије. Њихова чврста одређеност на изграђивање система у коме се остварује Марксова визија „ослобођења друштвеног рада”, добила је пуну потврду и стварну примену како у погледу концепта глобалних одређења, тако и у низу конкретних решења. Полазни став по коме ослобођење рада почиње у основним радним и друштвено-политичким ћелијама и завршава се на нивоу друштвене зајединице као целине, у пуној мери је определио утемељивање и институционализовање самоуправљања у основној организацији удруженог рада као основног облика самоуправљања у смислу комплексног друштвеног система.

При томе, јачање значаја и улоге непосредног одлучивања радника афирмисањем и ширењем облика личног изјашњавања (посебно Законом о удруженом раду), може се са правом квалификовати као крупан допринос политичкој теорији и пракси социјализма као друштвеног система.

Својеврсну вредност наведених докумената представља, најзад, њихова оријентација на обезбеђење све ширих могућности за развој аутономног, самоуправног регулисања односа у сфери самоуправљања у удруженом раду, а посебно у погледу утврђивања и разраде облика личног изјашњавања.

др Златија Букић-Веловић

— РЕЗЮМЕ —

Личное участие в принятии решений — форма осуществления самоуправления трудящихся в объединенном труде

Развитие самоуправления в Югославии, с первых дней его введения и до настоящего времени, происходило под знаком неустанных поисков новых форм, которые бы обеспечили более непосредственное участие трудящихся в принятии решений, касающихся как и своих непосредственных, так и нерушимых, исторических интересов социалистического общества. Каждая из наших Конституций являлась новым шагом вперед в развитии форм самоуправления в социалистических отношениях, а тем самым и самоуправляющейся демократии. Самые крупные перемены в этом отношении внесли Дополнения Конституции 1971 года, а затем и Конституция 1974 г. Они в целях усиления роли трудящихся в управлении и в праве распоряжения трудом и общественным капиталом и создания условий для укрепления общего общественно-политического положения рабочего класса, а тем самым и системы самоуправления, вводят, наряду с традиционными, ряд новых форм, закрепляющих ведущие позиции рабочего класса.

Стремясь к закреплению за трудящимися самого непосредственного участия в принятии решений, Конституция предусматривала собрания трудящихся, референдумы и остальные формы личного участия в принятии решений. В разработке этих форм самоуправления, Конституции Республики и союзных республик приняли решения, являющиеся достаточно общими и принципиальными для обеспечения развития и роли автономного права самоуправления с обеспечением необходимого единства в основных решениях. Закон об объединенном труде является законом, имеющим очень важное значение для углубления самоуправления в области объединенного труда. Предусмотренные Конституцией формы личного участия в принятии решений закон особо закрепил и разработал. При этом он дал преимущество референдуму, а наряду с традиционными развил и новые формы личного участия в принятии решений. Однако, и Закон об объединенном труде формы личного участия установил таким образом, что оставил широкие возможности трудящимся самим в своих организациях объединенного труда осуществлять самоуправление в наиболее отвечающих им формах, а в рамках установленных глобальных решений.

SUMMARY

„Decision-making by individual voting as a form of workers self-management in the associated labour

The development of workers self-management, from its establishment to the present day, has been characterised by the continuous effort to find new forms of management in which the most direct participation of the working people in decision-making would be ensured not only in matters concerning their own particular interests, but also in the more significant, historical interests of the whole socialist society. Each new Yugoslav Constitution has represented a new step forward in the development of self-government forms of the socialist relations, and therefore self-government democracy. The most important changes in that direction were made by the Amendments to the Constitution of 1971, and then by the new Constitution of 1974. In the endeavour to ensure the social climate for the development of the total socio-political position of the working class by a more pronounced role of the working people in management and distribution of labour and the socially owned capital assets, which means the development of the system of self-government as a whole, these documents besides the traditional, have introduced several new forms of achievement of the dominant position of the working class.

Intending to ensure the most direct participation of workers in decision-marking in the basic organisation of associated labour before anywhere else, the Constitution has introduced the assembly or meeting of workers, the referendum, and other forms of individual voting. In the elaboration of these forms of self-government, the Constitutions of the federal states as well as the federal one, have applied solutions which are general and principle enough to ensure the development and role of autonomous rights, with the understanding that the necessary unity in the voting on the principle questions has been secured. The Associated Labour Law represents a legal paper of capital significance for the farther development of self-management in the field of associated labour. The Law has notably affirmed and elaborated on the forms of individual vote decision-making already laid down in the Constitution. In doing that, the Law has given a prevalent role to the referendum, and besides the traditional, introduced new forms of individual voting. However, the Associated Labour Law has also regulated the forms of individual voting in such a way to give wide opportunity to the working people to arrange the development of self-management in their organisations of associated labour in the way which suits them best, within the scope of global solutions.

— R É S U M É —

Les décisions prises par la déclaration personnelle en tant que forme de réalisation de l'autogestion des ouvriers dans le travail associé

L'évolution de l'autogestion en Yougoslavie depuis le commencement jusqu'à aujourd'hui s'est développée dans le sens de la recherche constante des nouvelles formes au moyen desquelles sera assurée la participation aussi directe que possible des hommes travailleurs dans la prise des décisions relatives tant à leurs intérêts directs qu'aux intérêts permanents historiques de la société socialiste. Chacune de nos constitutions représentait un nouveau progrès vers le développement des formes autogestionnaires des rapports socialistes, et par là même de la démocratie autogestionnaire. Les changements les plus importants dans ce sens ont été effectués par les amendements constitutionnels de 1971, et ensuite par la Constitution de 1974. Dans le dessein d'assurer par la voie du rôle puissant des ouvriers dans la gestion et la disposition par le travail et le capital social les conditions nécessaires pour le renforcement de la position sociopolitique totale de la classe ouvrière et de ce fait le système de l'autogestion, — ces documents introduisent à part les formes traditionnelles une série de formes nouvelles pour la réalisation de la position décisive de la classe ouvrière.

Dans le but d'assurer la participation aussi directe que possible des ouvriers dans la prise des décisions, en premier lieu dans l'organisation élémentaire de travail associé, la Constitution a pris comme point de départ les assemblées des ouvriers, le référendum et les autres formes de déclaration personnelle. Dans l'élaboration de ces formes de l'autogestion les constitutions, tant de la fédération que des républiques fédérées, ont appliqué des solutions qui sont suffisamment générales et de principe pour qu'on puisse assurer le développement et le rôle du droit autogestionnaire autonome, tout en sauvegardant l'unité indispensable dans les solutions fondamentales. La Loi relative au travail associé représente un acte d'une importance capitale pour l'approfondissement de l'autogestion dans le domaine du travail associé. Elle a surtout affirmé et élaboré les formes prévues par la constitution de la prise des décisions par la déclaration personnelle. Toutefois, la Loi a donné la priorité au référendum et elle a développé outre les formes traditionnelles les nouvelles formes de la déclaration personnelle. Cependant, la Loi relative au travail associé a réglé de telle sorte les formes de la déclaration personnelle que de larges possibilités sont laissées aux hommes travailleurs de préparer dans leurs organisations de travail associé la réalisation de l'autogestion de la manière qui leur convient le mieux, dans le cadre des solutions globales.